

להבין את האדמה...

כמה מילים מקדימות

באדמה נטועים שורשינו, היא מקור מזוננו ומחסנו. היא מהווה מקור השראה לאמנויות. ככזאת יש לה ערך חומרי, רגשי, סמלי ותרבותי. ואולם, מרבית תושבי העולם המערבי מופרדים כיום מן האדמה באמצעות משטחי בטון, אספלט ואף מדשאות סינטטיות. מרבית בני האדם אינם מכירים את המגע, הריח, הכוח והעוצמה הטמונים בגרגרי האדמה ובחיים שרוחשים בתוכה, וממילא היא אינה מהווה מקור השראה עבורם.

"האדמה הינה חומר גלם אך יותר מכך היא מהות חיים"

דפנה ילון, מרצה ואמנית אדמה.

השפה העברית מיטיבה לקשור בין אדם לאדמה

ספר בראשית פרק ב' (ז-ט"ו):

וַיֵּצֵר ה' אֱלֹקִים אֶת-הָאָדָם, עֹפֶר מִן-הָאֲדָמָה, וַיִּפֹּחַ בְּאַפָּיו, נִשְׁמַת חַיִּים;
וַיְהִי הָאָדָם, לְנֶפֶשׁ חַיָּה. וַיִּטֹּעַ ה' אֱלֹקִים, גֶּן-בְּעֵדֶן--מִקְדָּם
וַיִּשֶׂם שֵׁם, אֶת-הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר. וַיִּצְמַח ה' אֱלֹקִים, מִן-הָאֲדָמָה
כָּל-עֵץ נֹחֵמַד לְמִרְאָה, וְטוֹב לְמַאֲכָל--וְעֵץ הַחַיִּים, בְּתוֹךְ הָגֶן
וְעֵץ, הַדַּעַת טוֹב וָרָע. ... וַיִּקַּח ה' אֱלֹקִים, אֶת-הָאָדָם
וַיִּנְחֵהוּ בְּגֶן-עֵדֶן, לְעֹבְדָה וּלְשִׁמְרָה.

הסופר עמוס קינן כתב, "להבין את האדמה"

"להבין את האדמה זאת אומרת מה לגדל, היכן ומדוע. כדי להבין את האדמה צריך קודם כל להסתכל על השמש ועל השמים, להסתכל ולבדוק את האדמה, לראות מה היא אוהבת – לא מה שאתה רגיל לו. רק אחרי שתבין מה היא אוהבת ומה היא רוצה ומה היא יכולה, ותתאים את עצמך אליה – לא אותה אליך – אתה יכול לבנות עליה את החיים שלך. כאשר חיים בלי הבנת האדמה, חיים בניכור גובר והולך אל האדמה, וכאשר חיים בניכור גובר והולך, נעלמת יום אחד גם אהבת הארץ..."

מפגש בנושא אדם ואדמה.

מטרה: לברר עם התלמידים מה משמעות המילה והמושג אדמה עבורם

שיחה:

חשבו על הקשר בין המילים אדם - אדמה. מה דעתכם משמעות הקשר הזה?

מה הקשר שלנו לאדמה? איפה ביום יום שלנו אנחנו רואים את האדמה ופוגשים אותה?

יציאה לשטח של גן הירק / גן הפרחים/ גינות אישי, במקום בו האדמה חשופה. נזמין את הילדים "להתחבר אל האדמה":

לעמוד על האדמה לגעת בה למשש להריח ... אפשר גם "לפרק" רגבים ולחפש כל מיני חפצים שמסתתרים באדמה (שורשים שונים, אבנים, שאריות שונות, חרקים וכו...) ניתן לשכב על האדמה ולהקשיב לה, או לחלוץ נעליים, ללכת יחפים על האדמה ולחוש אותה דרך כפות הרגליים.

לתת לתלמידים אפשרות לשתף בתחושות שלהם ולזכור להיות קשוב גם למי שנרתע מהמגע! סביר להניח שיהיו כמה כאלה.

נניח על הרצפה גיליון נייר גדול וריק, וכלים עם דבק פלסטי מהול במים. נחלק לתלמידים מכחולים, ונבקש מכל תלמיד לכתוב בעזרת המכחול והדבק מלה שמתקשרת לאדמה (המילה אדמה מזכירה לי... שאני שומע את המילה אדמה אני מרגיש... אני נזכר ב...).

אחרי שכל התלמידים יכתבו מילה על גיליון הנייר הגדול, נזמין כל תלמיד לאסוף חופן אדמה, ולפזר במקום כלשהו על גבי הגיליון.

כשכל הגיליון מכוסה אדמה, נחזיק אותו יחד מכל עבריו, וננער אותו היטב.

המלים שכתבו התלמידים ייחשפו בזכות המפגש של הדבק עם האדמה.

התלמידים, יתבוננו בגיליון הגדול שנחשף, והוא יהווה בסיס לשיחה מה "מדביק" ומחבר אותם לאדמה, ומדבר אל ליבם.

להבין את האדמה

מתבסס על המקורות: תרבות יהודית ישראלית, משחקי אדמה/ איתן שקד

הקדמה:

ערכים ומיומנויות: טיפוח הקשר לאדמה, התבוננות, מיומנויות מוטוריות, הנאה ורפלקציה
היחס לאדמה עבר שינויים רבים במהלך השנים והיום בעידן הטכנולוגי יש פחות מגע עם האדמה.
בשל כך, עולה צורך לקרב את התלמידים לאדמה, לאהוב אותה ולהבין שכאשר חיים בלי הבנת האדמה,
חיים בניכור גובר והולך שמחלחל בנו עד שיום אחד נעלמת גם אהבת הארץ.

הכנה מראש:

- 2-3 קערות עם סוגי אדמה
- אדמת נייר
- חוט רפיה
- עלים בגדלים ובצורות שונים
- אבקת לוח גיר

הצגת הנושא: האדמה

מה מעוררת בכם המילה **אדמה**, העלאת אסוציאציות והמשמעויות שמעוררת בנו ה"אדמה"
מה הקשר בין האדם לאדמה?
מכירים את המושג "אמא אדמה"?
זהו הכינוי לכדור הארץ.
מדוע מדמים את האדמה לאמא?
מדוע חשוב שנכיר ונבין את האדמה?
להבין את האדמה, זאת אומרת – מה לגדל, היכן ומדוע.
להכיר את סוג האדמה, את ההרכב שלה ומה ניתן לגדל בה.
כדי להבין את האדמה צריך לבדוק אותה, לראות מה היא אוהבת, מה היא רוצה ומה היא יכולה להעניק לנו.
בואו נמשש, נריח, נטעם ונקשיב..... לאדמה.
מה היא מעוררת בנו?
איזה רעיונות היא מעלה בנו?

תהליך היצירה:

משך הפעילות – כ 40 דק'.

1. רידוד – בתחילה מרדדים גוש אדמת נייר לעובי של כ 2 ס"מ.
2. עיצוב – לאחר מכן מעצבים את צורתו הכללית של הלוח ע"י חיתוך השוליים.
3. הטבעת עלים – מניחים את העלה/עלים על המשטח ולוחצים עליהם מעט.
4. פיזור – מפזרים ברקע מסביב לעלים אדמת חרסית מדברית לבנה או אבקת גבס לבן. (אפשר לגרד גיר לבן בפומפיה)
5. ניקוב – מנקבים חור באמצעות ענף או מסמר שישמש לתליית היצירה.
6. שליפה – שולפים את העלים בזהירות ומשאירים את העבודה לייבוש באוויר הפתוח או בחדר.
7. לאחר ייבוש העבודה ניתן לצבוע את ההטבעה (דוגמת העלים).

סכום – רפלקציה

מה עשינו?
ממה נהנינו?

רידוד ויצירת לוח שטוח

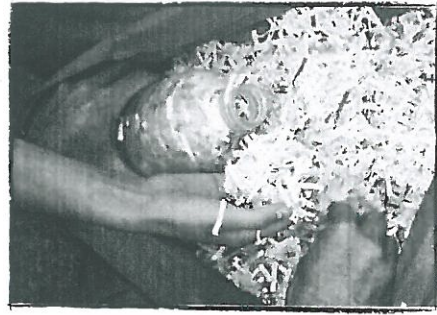
2. טחינת הנייר בתוך בקבוק

נוכל לטחון דפים שלמים או פיסות של נייר בלי צורך להשיג נייר גרוס. בחרתי להשתמש בבקבוק שתיה מפלסטיק, מכיוון שהוא עמיד מאוד ואפשר להשיגו ריק, בחינם כמעט בכל מקום בעולם. עדיף בקבוק כמה שיותר קשיח, עם פיה רחבה. מכניסים לתוך הבקבוק מים עד שליש הנפח, כעשרים אבנים העוברות את הפתח ולאחר מכן דוחסים נייר משומש המוגלגל לגלילים של הילדים. כאשר הפתח פועלת הגלגול מאמנת את המוטוריקה העדינה של הילדים. כאשר הבקבוק נראה מלא, סוגרים את הפקק ומשקשקים היטב עד שמתפנה נפח לנייר נוסף. כאשר אנו חשים שאין עוד מקום, משקשקים עד אשר הנייר נראה ממש כדויסה ופיסות הנייר כמעט נעלמו.

הילדים אוהבים לשקשק את הבקבוק, זו פעולה שמצריכה מהם מאמץ פיזי מאתגר. ישנם ילדים שאוהבים לרוץ עם הבקבוק ואחרים משקשקים אותו בעמידה או בישיבה. אפשר למלא כמה בקבוקים ב-זמנית. כבסיס הפעלה לקבוצה - אפשר להעביר את הבקבוק בין הילדים ולספור יחד את מספר השקשוקים של כל ילד. אפשר לחלק לילדים משימות תנועתיות או להזמין אותם להמציא משימות תנועתיות עם הבקבוק וכך להגביר את הנאת שקשוק הבקבוק. לאחר שהנייר נראה כדויסה, שופכים את תוכן הבקבוק לקערה ומפרידים את האבנים.

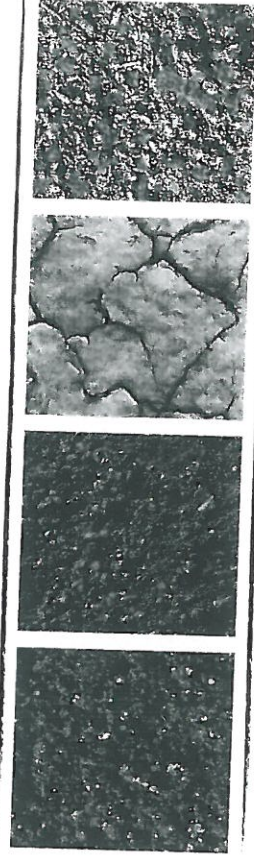
בבקבוק אני משקשק נייר, מים ואבנים

שלב ראשון: מציאת האדמה

תהליך ההכנה מתחיל ביציאה לטבע וחישת סוגי אדמה שונים. חשוב לחפש אדמה נקייה, שברור לנו ללא ספק שהיא לא נחשפה לזיהום סביבתי כלשהו ושאינ בה שברי זכוכית שעלולים לפצוע. אנו זקוקים לאדמה שמכילה כמה שפחות חומר אורגני, עלים או אבנים והיא הנפכת לבזז דביק כאשר מרטיבים אותה במים. תכונות אלו מעידות שהאדמה מכילה חרסית, דביקה. גם אדמת החמרה של אזור השרון טובה ליצירה מכיוון שמלבד גרגרי החול היא מכילה חרסית. רק חול טהור אינו מתאים מכיוון שאין בו חרסית. חישת אדמות שונות וחיפוש אחר אדמה טובה ליצירה הוא משחק של גילוי בעל ערך בפני עצמו, המחבר אותנו לסביבה.

לאחר שמצאנו אדמה טובה ליצירה, ננפה ממנה עד כמה שאפשר את האבנים ואת הגושים הגדולים (או שנרסקם) ונוציא שורשים ושאר חומרים שאינם אדמה. אני ממליץ בכל לבי להתנסות במגוון אדמות. אם יש ביכולתכם לאסוף אדמה ממקומות שונים או להתנסות ביצירה באדמה בעת טיולים, תוכלו ליהנות מתכונותיה הייחודיות של כל אדמה. ישנן אדמות במגוון צבעים: חום, צהוב, אפור, כתום, לכל סוג של אדמה ריח ומגע אופייניים ולכל אדמה, תכונות אחרות הקשורות לנוחות העיצוב והיצירה בה. כדאי לראות ולחוש את ההבדלים בין התוצרים מאדמות שונות לאחר הייבוש.

שלב שני: טחינת הנייר - שלוש שיטות אפשריות:

1. טחינה בידיים

משרים את הנייר בקערה או בדלי, רצוי יום מראש. מים חמים מאיצים את ההתמוססות. אפשר להשתמש בנייר גרוס משרדי או דפים משומשים, אך חשוב להכניסם אחד-אחד. מפוררים את הנייר בידיים על ידי שפשוף זו בזו בתוך הדלי וביניהן חופנים של נייר. זוהי פעילות חושית מהנה עם ילדים בכל הגילים. ממשיכים לפורר את הנייר עד שהוא הופך לעיסה. השיטה הזאת טובה להפקת כמויות גדולות של אדמת נייר.

* למתן (נספח): משחקי האצטלה / איגון לקיף
משחק, יצירה, צמיחה, יופי, אצטלה, צבע, אצטלה, יצירה, יצירה.

שלב שלישי: ערבוב אדמה ונייר

עיסת הנייר צריכה להיות בצמיגות של גבינה רכה או פודינג. אם העיסה דלילה כמים, נסנן אותה בעזרת בד או רשת צפופה ונוותר על חלק מהמים. באופן כללי, היחסים צריכים להיות כשליש הנופח עיסת נייר רטובה וסמיכה על שני שלישים אדמה יבשה. חשוב לנפות כמה שיותר אבנים מהאדמה. היחסים הכמותיים בין האדמה והנייר אינם צריכים להיות מדויקים! העיקרון הוא פעולה תחושתית עשיר בנייר, הוא יותר עמיד. ערבוב האדמה ועיסת הנייר הוא פעולה תחושתית מעניינת. לעתים נפלט חום וריח כמו של אדמה לאחר הגשם. ככל שנלוש טוב יותר, כך החומר יצא אחיד יותר, נוח יותר ליצירה ועמיד לאחר הייבוש.

בכמויות גדולות, ערבוב אדמה מצריך מאמץ פיזי. בשלב הזה, חשוב לאפשר את המשחק החושי החוקר את החומר בדרגות סמיכות שונות. אם העיסה דלילה, נוסף אדמה, אם היא סמיכה ואנחנו מתקשים ללוש, נוסף מים או עיסת נייר. אם אנו מעוניינים בערבוב מושלם, נניח לחומר לעמוד יום או יומיים ואז נערבב אותו שוב, לאחר שיימסו כל הגושים.

והנה מתהווה תחת ידינו חומר משובח, נעים למגע ונוח ליצירה.

ייבוש היצירות

היצירות מתייבשות באופן טבעי באוויר החופשי ומתקשות. ככל שהחומר היה מעורבב טוב יותר, כך היצירה תהיה עמידה יותר כאשר היא תתייבש. בתהליך הייבוש היצירות מאבדות עד חמישה עשר אחוזים מנפחן, בהתאם לסוג האדמה. יש לכן משמעות בתהליך הייבוש. ייבוש שאינו אחיד, יגרום לסידוק היצירות, בפרט יצירות שטוחות, מכיוון שהשוליים מתייבשים ומתכווצים מהר יותר ממרכז היצירה. כדי לגרום לייבוש אחיד של לוחות משחק קוארד־נטיביים (ראו דוגמאות בפרק הבא: 'משחקי המסלול הקוארד־נטיביים' עמ' 24), אני פורש מעלילים מגבת או בד מהיום השני לייבוש. הסידוק מתרחש לקראת סוף הייבוש. הבד מעכב את התהליך והופך אותו לאחיד. רמת הסידוק תלויה בגורמים שונים: ככל שהאדמה חרסיתית יותר, ככל שחומר היצירה דליל יותר, ככל שהיצירה שטוחה ודקה יותר וככל שהאקלים יבש יותר - כך היצירות שלנו תהיינה רגישות יותר לסידוק.

3. תחינת הנייר באמצעות בלנדר ידני

מכניסים לתוך דלי מים, רצוי מים חמים, נייר גרוס משרדי או נייר שאינו גרוס. איני ממליץ על עיתונים מכיוון שיש בהם כמות עצומה של דיו ואני מניח שהדיו מכיל חומרים שאינם ידידותיים לנו. כאשר משתמשים בנייר שאינו גרוס, חשוב להכניס את הדפים לדלי, אחד-אחד, כדי שלא יידבקו לחבילה אחת.

אפשר לרחוס לדלי המים כמות גדולה של נייר יבש עד שחשים שאין כמעט מקום ליותר. כדאי להשרות את הנייר מעט ואז לערבב ולפורר אותו בידיים, עד שהוא מתפרק. זוהי פעילות תחושתית מהנה מאוד לנו ולילדים.

אפשר לטחון את הנייר בזהירות בעזרת בלנדר ידני (בלנדר מקל). הטיחיה אני ממליץ ליעד בלנדר למטרה זו בלבד ולא להשתמש בו למזון. הטחינה בבלנדר ממושכת יותר. כדי לשמור עליו מעומס יתר, כדאי להפעילו בכל פעם לפרקי זמן קצרים. בשימוש בבלנדר כדאי להימנע מדחיסת כמות גדולה של נייר לדלי.

* השימוש בכלי החשמלי הוא אך ורק בידי מבוגר ובאחריותו.

מה נעשה כאשר אין נייר?

בארצות המתפתחות ישנם אזורים שאין בהם נייר בדרך כלל.

במקרה זה, נערבב את האדמה עם סיבים צמחיים שנפיק מעלים, מגבעונים או עם צמר שמקורו בבעלי חיים: כבשים, עזים, לאמות וגמלים.

